

СЕЌАВАЊА ЗА РИСТО КРЛЕ

Во часовите на Симпозиумов за нашиот драмски писател Ристо Крле се сеќавам на деновите кога за прв пат се изведуваа неговите пиеси, неколку години пред војната, во тогашното српско Народно позориште од Скопје. Бранот на антифашистичкото демократско движење, што го раководеше КПЈ, со својата масовности и широка поддршка од народите на Југославија ги разниша, особено по мајските избори во 1935 година, темелите на кралската диктатура. Владеачката клика беше принудена да бара поеластични и посоодветни форми за да ги држи и понатаму дизгините на културната политика во своите раце. Во тој процес на привидно попуштање на диктатурата тогашниот управник на Скопското позориште Велимир Живојиновиќ-Масука мораше да најде можност да стави на репертоар неколку драмски дела, напишани на македонски јазик. Всушност, Живоиновиќ одговори на притисокот од македонската публика и на нејзината сè повидлива потреба и барање да види на сцената дела, изведувани на нејзин јазик, дела кои говорат за нејзиното сопствено минато и сегашност. Така се појавија во 1936 година „Печалбари“ на Антон Панов, а наскоро по тоа и пиесите на Крлета и Иљоски.

Живо се сеќавам и денес со каква гордост и радост тогаш ние како млади македонски студенти, ги примивме произведбите на драмските првенци на Панов, Иљоски и Крле. За нас тоа беше силна потврда на националната припадност, афирмација на водената политичка борба и силен стимул за изградба на своја национална култура. Токму затоа насекаде, каде имаше во нашите градови макар и мала група студенти се обидувавме да ги играме како аматери македонските миеси. Во мојот Прилеп, на претставата на „Печалбарите“ луѓето просто се тепаа за да влезат во салата. Затоа и побрзав веднаш нашата студентско - работничка театарска група да ја подготви и пиесата на Крлета „Парите се отепувачка“. Го исползував тогаш моето познанство со Крлета од летото 1938 година, кога една група студенти од Студентската колонија - летовалиште во Охрид, на чело со Кузман Јосифовски го посетивме Крлета во Струга, зашто бездруго сакаме да се сретнеме со човекот, кој иако скроман занаетчија - чевлар стана драмски писател, и во она

врме со своите три пиеси: „Парите се отепувачка“, „Антица“, „Милион маченици“ беше сензација на тогашниот печат и јавност, и му пишав писмо, напишано на мојот прилепски дијалект, инспириран токму од тоа што тој пишуваше и литературни дела на македонски. Да не заборавиме денес дска во тие години не беше без ризик ни пишувањето на приватна кореспонденција на македонски. Така и го добивме текстот на „Парите се отепувачка“. Денес. кога го гледам тоа мое писмо, случајно зачувано во архивата на Крлета, по кој знае кој пат согледувам каков грамаден развој измина нашиов литературен јазик во чии темели е вграден и огромниот придонес на Крлета со неговата ретко богата, мелодиозна македонска лексика и синтакса, без никакво туѓо јазично влијание.

Крлета го красеа прекрасни човечки карактерни својства. Беше тивок и скромен. Така и твореше. Беше еден од основоположниците на македонската драматургија и. по смртта, остави ненадоместлива мразнина во нејзините темели. Крле живееше и дишеше за сцената. Спонтано. крајно искрено. Не е никако случајно што уште во младите години беше запален член на аматерска театарска група, го вдишуваше правот на сценските птици, ги сеќаваше првите трепети на чудесниот актерски контакт со феноменот публика за да ја почувствува до крај љубовта спрема театарската уметност и судбински да го врзе и да и го посвети целиот свој живот. А се во неговиот живот беше нротив тоа негово определување, против неговиот избор. И тоа што тогаш живееше во малечко градче на неслободната татковина, и тоа што околностите на тешкиот живот го оставија без школување. и тоа што никаде не можеше да види повисоки сценски реализации и да учи од нив. Беше оставен сам на себеси и на својот исконски органски усет за драмски дијалог и сценска вистина.

Во далечните години пред војната ние тогашните студенти, кога прочитавме во „Политика“ дека наш брат, Македонец од Струга напишал пиеса а при тоа е само чевлар почувствувавме неизмерна радост што таков талент се родил во пазувите на нашиот народ. што е тоа сигурен факт дека нема да останеме сиромашни во уметноста: ни во литературата, ни во театарот. А тогаш ни се забрануваше да бидеме дури и Македонци. Кога летото 1938 година го исполнивме својот радосен долг да го поетиме Крлета во Струга и да го запознаеме поблиску, тој не плени со својата ненаместена скромност и човечка топлина, со својата увереност дека само го на пишал она што на негов несовладлив поттик и должност. Оттогаш долги години тој несебично

соработуваше со студентските и работнички аматерски групи или им овозможуваше да ги играат неговите дела и со тоа да придонесуваат во општиот порој на национално и класно будење и осознавање. Тогашните театарски аматери ја споделуваа со Крлета радоста кога, под притисокот на се поинтензивниот отпор и борба на Македонецот, великосрпските власти мораа да дозволат прикажување на драмски дела на наш јазик. а меѓу првите од нив беа и Крлевите пиеси. Нашата публика бараше неотповикливо драматургија и претстави на свој јазик и се избори за нив уште доста години пред да ја извојуваме конечно својата слобода. Крлевиот придонес во таа борба за македонскиот театар е од непроценлива вредност. Крле упорно отстојуваше на својата увереност дека неговото драмско дело е македонско и ничие друго. И токму затоа тој категорично ги одби сите сиренски гласови со подмамување да се согласи неговите пиеси да му се играат во бугарскиот Скопски театар во времето на окупацијата. Но на „литературен“ бугарски јазик. Тој на драго срце го одбра тешкиот живот, кога секоја пара беше крајно неопходна, отколку да ја продаде својата суштина и чест на еден од првите македонски драматурзи. Сите ние, луѓето вљубени во театарот, бевме тогаш бескрајно среќни и признателни поради неговиот нескршлив национален отпор.

Таков цврст и крајно чесен беше Ристо Крле и во својот живот, со своите блиски и пријатели. Зашто навистина знаеше и умееше да биде човек со голема буква и во најнеобични околности. кои потенцијално можеа да му фрлат макар и мала сенка врз неговиот карактер. Тука лежи и објаснението зошто така спокојно и уверено долго време го чекаше часот на реализирање на своите дела, кога веќе имавме свои театри. Театарските уметници во Македонија му долгуваат голем долг: се уште не се поставени на сцената сите негови драмски дела. Но исто така и она што е веќе реализирано, а што ни овозможи создавање на прекрасни актерски ликови и привлече грамадна публика крие во себе сè уште неконсумиран режисерски и актерски третман, зашто Крлевите пиеси стојат на здрави сценски темели и овозможуваат разностран креативен пристан. А најголемото нивно богатство е прекрасниот јазик, посебно природната, неизнасилена синтакса. Токму затоа на актерите им е лесно да ги извршат своите говорни дејства во претставите на неговите пиеси, а јазикот наш сценски да прозвучи со сета своја убавина.

Од 1938 година до неговата смрт не врзуваше со Крлета искрено пријателство. Во моментите на Симпозиумов од срце пожелувам се почесто прикажување на неговите драмски дела, во сè понови режисерски концепции и актерски интерпретации.